

ΤΖ. Ρ. Ρ. ΤΟΛΚΙΝ

Η ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ-ΓΗΣ

*Ύστερα κείμενα αναφερόμενα στους τόπους,
στους κατοίκους και στη μεταφυσική της Μέσης-γης*

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ

ΚΑΡΛ Φ. ΧΟΣΤΕΤΕΡ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΕΥΓΕΝΙΑ ΧΑΤΖΗΘΑΝΑΣΗ-ΚΟΛΛΙΑ

Κ Ε Δ Ρ Ο Σ

Τζ. Ρ. Ρ. Τόλκιν: *Η φύση της Μέσης-γης*
Τίτλος πρωτοτύπου:
J. R. R. Tolkien: *The Nature of Middle-earth*

ISBN 978-960-04-5581-6

Επιμέλεια πρωτοτύπου: Καρλ Φ. Χοστέτερ
Μετάφραση: Ευγενία Χατζηθανάση-Κόλλια
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη

© *Originally published in the English language by HarperCollins Publishers Ltd. under the title **The Nature of Middle-Earth***

© *The Tolkien Estate Limited and The Tolkien Trust 1980, 1993, 1998, 2000, 2005, 2007, 2009, 2011, 2014, 2021*

Foreword, Introductions, Notes, and Commentary © Carl F. Hostetter 2021
“J.R.R. Tolkien asserts the moral right to be acknowledged as the author of this work”

TOLKIEN and are registered trademarks of The Tolkien Estate Limited
© *Για την έκδοση στα ελληνικά, Εκδόσεις Κέδρος Α.Ε., 2025*

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.

Γ. Γενναδίου 3

Αθήνα 106 78

τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655

www.kedros.gr • www.facebook.com/kedros.gr

e-mail: books@kedros.gr

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΓΗΡΑΝΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ανάμεσα σε μία μεγάλη συλλογή (κυρίως) χειρογράφων στα οποία ο Κρίστοφερ Τόλκιν είχε δώσει πρόχειρα τον τίτλο «Χρόνος και γήρανση» υπάρχουν δύο μισές σελίδες από τα επιστολόχαρτα του Κολεγίου Μέρτον στις οποίες είναι γραμμένα δύο σχετικά αλλά σαφώς ξεχωριστά κείμενα – τα οποία παρουσιάζονται εδώ ως κεφ. Ι, «Το έτος Βάλιαν» – που απέχουν μεταξύ τους γύρω στα έξι χρόνια. Αυτά τα δύο κείμενα δείχνουν ότι, κάποια στιγμή μεταξύ 1951 και 1957, ο Τόλκιν πήρε δύο αποφάσεις που θα είχαν σημαντικές προεκτάσεις στη *μυθοποιία* του. Ενώ η πρώτη από τις αποφάσεις αυτές – δηλαδή να κάνει τον Ήλιο και τη Σελήνη της ίδιας ηλικίας με την Άρντα, τον κατοικημένο κόσμο – και οι προεκτάσεις της μέσα στα και για τα γραπτά και τις διορθώσεις του Τόλκιν που ακολούθησαν έχουν ήδη καταγραφεί και εξεταστεί από τον Κρίστοφερ Τόλκιν κι εμένα στους τελευταίους τρεις τόμους του μνημειώδους έργου του *Η ιστορία της Μέσης-γης* (ιδιαίτερα στο τμήμα με τον τίτλο «Μεταμόρφωση των μύθων» στον τόμο X, *Το Δαχτυλίδι του Μόργκοθ*), η δεύτερη απόφαση και οι προεκτάσεις της δεν έχουν παρουσιαστεί ξανά.

Όπως δείχνει το δεύτερο από τα δύο αυτά κείμενα, το 1957 ο Τόλκιν είχε αποφασίσει ότι ο αριθμός των ηλιακών ετών

(HE) σε ένα έτος των Δέντρων ή έτος Βάλιαν (EB) θα έπρεπε να αυξηθεί πολύ, από τον προηγούμενο ρυθμό των 10 HE = 1 EB σε έναν νέο ρυθμό, 144 HE = 1 EB. Έτσι, διευρυνε πάρα πολύ τη διάρκεια του χρόνου σε ηλικικά έτη για τα γεγονότα που καταγράφονται στα *Χρονικά του Βάλινορ* και για τις χρονολογίες που ακολουθούν και μετρώνται σε έτη Βάλιαν. Το μεγαλύτερο μέρος του αρχείου «Χρόνος και γήρανση», τα κείμενα του οποίου παρουσιάζονται εδώ, αφορά (ίσως αιφνιδίως) την επεξεργασία των περίπλοκων συνεπειών αυτής της απόφασης όχι μόνο για τις χρονολογίες της Πρώτης Εποχής – ιδιαίτερα όσον αφορά την Αφύπνιση των Ξωτικών (που συμπεριλαμβάνει ακόμη και ποια ήταν τα πρώτα Ξωτικά που αφυπνίστηκαν), τη Μεγάλη Πορεία και την επιστροφή τόσο του Μόργκοθ όσο και των Εξόριστων στη Μέση-γη –, αλλά και για τις χρονικές περιόδους που χρειάζονταν τα Ξωτικά για κνοφορία, ανάπτυξη, ωριμότητα και γήρανση.

Η ενασχόληση του Τόλκιν με τα θέματα αυτά στα τέλη της δεκαετίας του 1950, ιδιαίτερα της κνοφορίας, της ωριμότητας και της γήρανσης των Ξωτικών σε σχέση με τους Ανθρώπους, έχει ήδη διαφανεί στην αρχή ενός κειμένου του 1958 περίπου, γνωστού ως *Laws and Customs among the Eldar* (*Νόμοι και συνήθειες των Έλνταρ*) (X: 209-10):

Οι Έλνταρ μεγάλωναν σωματικά πιο αργά από τους Ανθρώπους, αλλά πνευματικά πιο γρήγορα. Μάθαιναν να μιλούν πριν κλείσουν χρόνο και ταυτόχρονα μάθαιναν να περπατούν και να χορεύουν, επειδή η θέλησή τους γρήγορα έπαιρνε τον έλεγχο του σώματός τους. Παρ' όλα αυτά, υπήρχε μικρότερη διαφορά ανάμεσα στα δύο γένη, τα Ξωτικά και τους Ανθρώπους, στη

νεαρή ηλικία. Αν κάποιος παρατηρούσε παιδιά των Ξωτικών να παίζουν, εύκολα θα πίστευε ότι ήταν παιδιά Ανθρώπων, κάποιου όμορφου και χαρούμενου λαού. [...]

Ο ίδιος παρατηρητής μπορεί μάλιστα να απορούσε για τα μικρά μέλη και το μικρό ανάστημα των παιδιών αυτών αν έκρινε την ηλικία τους από την ευχέρειά τους στον λόγο και τη χάρη τους στην κίνηση. Γιατί στο τέλος του τρίτου έτους τα θνητά παιδιά άρχιζαν να ξεπερνούν τα Ξωτικά, αποκτώντας γρήγορα όλο τους το ύψος, ενώ τα Ξωτικά καθυστερούσαν στην πρώτη άνοιξη της παιδικής ηλικίας. Τα παιδιά των Ανθρώπων μπορεί να έφταναν στο τελικό ύψος τους, ενώ τα Ξωτικά της ίδιας ηλικίας εξακολουθούσαν να είναι στο σώμα σαν εφτάχρονα παιδιά θνητών. Μόνο όταν γίνονταν πενήντα χρονών αποκτούσαν το παράστημα και τη μορφή που θα είχαν στην υπόλοιπη ζωή τους, ενώ για κάποια περνούσαν εκατό χρόνια πριν αναπτυχθούν πλήρως.

Οι Έλνταρ παντρεύονταν κυρίως στα νιάτα τους, λίγο μετά τα πενήντα τους. Είχαν λίγα παιδιά, που τα αγαπούσαν πολύ. Οι οικογένειές τους, ή οίκοι, ήταν δεμένες με αγάπη και ένα βαθύ αίσθημα συγγένειας στον νου και στο σώμα. Τα παιδιά χρειάζονταν ελάχιστη επίβλεψη ή διδασκαλία. Σπάνια υπήρχαν πάνω από τέσσερα παιδιά σε ένα σπίτι, και ο αριθμός αυτός λιγότευε καθώς περνούσαν οι αιώνες. Ακόμη όμως και στις μέρες τις παλιές, τότε που οι Έλνταρ ήταν λίγοι και ήθελαν να αυξήσουν τον πληθυσμό τους, ο Φέανορ ήταν ξακουστός ως ο πατέρας εφτά γιων και οι ιστορίες δεν αναφέρουν κάποιον που να τον ξεπερνούσε.

Και πιο κάτω (X: 212-213):

Όσον αφορά τη σύλληψη και τη γέννηση των παιδιών: ένας χρόνος περνά από τη σύλληψη μέχρι τη γέννηση ενός Ξωτικο-παιδιού, έτσι που οι μέρες και των δύο είναι οι ίδιες, ή περίπου, και αυτή που διατηρείται στη μνήμη χρόνο με τον χρόνο είναι η μέρα της σύλληψης. Γιατί οι μέρες αυτές κυρίως λαμβάνουν χώρα την Άνοιξη. Μπορεί να νομίσει κανείς ότι, αφού οι Έλνταρ (όπως πιστεύουν οι Άνθρωποι) δεν γερνούν σωματικά, μπορούν να κάνουν παιδιά όποτε θέλουν στη διάρκεια των αιώνων της ζωής τους. Αυτό όμως δεν συμβαίνει. Γιατί οι Έλνταρ γερνούν, έστω και αργά: το όριο της ζωής τους είναι ο χρόνος ζωής της Άρντα, που, παρότι είναι μακρύς πέρα από τους υπολογισμούς των Ανθρώπων, δεν είναι άπειρος και εξαντλείται επίσης. Επιπλέον, το σώμα και το πνεύμα τους δεν είναι διαχωρισμένα, αλλά συνδέονται. Όπως το βάρος των χρόνων, με όλες τις αλλαγές της επιθυμίας και της σκέψης, συγκεντρώνεται πάνω στο πνεύμα των Έλνταρ, οι ίδιες αλλαγές συμβαίνουν στις παρορμήσεις και στις διαθέσεις των σωμάτων τους. Αυτό εννοούν οι Έλνταρ όταν λένε ότι το πνεύμα τους τους αναλώνει· λέγεται μάλιστα ότι πριν από το τέλος της Άρντα τα Ξωτικά πάνω στη γη θα έχουν γίνει πνεύματα αόρατα στα μάτια των θνητών, εκτός από κάποιους Ανθρώπους στον νου των οποίων θα έχουν μπει απευθείας.

Επίσης, οι Έλνταρ λένε ότι κατά τη σύλληψη ενός παιδιού, και ακόμη περισσότερο κατά τον τοκετό, καταναλώνεται μεγαλύτερο μέρος και δύναμη από το είναι τους, τόσο στο μυαλό όσο και στο σώμα, απ' ό,τι κατά τη γέννηση θνητών παιδιών. Γι' αυτό οι Έλνταρ γεννούσαν λίγα παιδιά· καθώς επίσης επειδή ο χρόνος που μπορούσαν να εγκυμονήσουν ήταν η νεότητα

ή τα πρωιμότερα χρόνια της ζωής τους, εκτός και αν τους τύχαιναν αναποδιές. Όποτε όμως κι αν παντρεύονταν, τα παιδιά τους έρχονταν σε σύντομο διάστημα μετά τον γάμο. (Σύντομο, σύμφωνα με τον τρόπο με τον οποίο μετρούσαν οι Έλνταρ τον χρόνο. Σύμφωνα με τη μέτρηση των θνητών συχνά περνούσε μεγάλο χρονικό διάστημα ανάμεσα στον γάμο και στη γέννηση του πρώτου παιδιού, και ακόμη μεγαλύτερο από παιδί σε παιδί.) Γιατί, όσον αφορά την αναπαραγωγή, δεν υπάρχει για τους Έλνταρ διάκριση ανάμεσα στη δύναμη και στη θέληση. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι διατηρούσαν για πολλούς αιώνες τη δύναμη της αναπαραγωγής εάν η θέληση και η επιθυμία δεν ικανοποιούνταν· με την άσκηση της δύναμης όμως η επιθυμία γρήγορα σταματά και ο νους στρέφεται σε άλλα πράγματα. Η ένωση της αγάπης είναι πράγματι γι' αυτούς μεγάλη απόλαυση και χαρά και «οι ημέρες των παιδιών», όπως τις αποκαλούν, παραμένουν στη μνήμη τους ως οι πιο χαρούμενες της ζωής τους· έχουν όμως πολλές άλλες σωματικές και πνευματικές δυνάμεις, τις οποίες η φύση τους τους παροτρύνει να ολοκληρώσουν.

Είναι προφανές ότι ο όγκος των κειμένων στο αρχείο «Χρόνος και γήρανση» είναι μεταγενέστερος από το *Νόμοι και συνήθειες*, όπως φαίνεται από τη χρήση της λέξης της Κουέννα *χροά* για το «σώμα» (σχεδόν) παντού στα κείμενα αυτά *ab initio* – ενώ στο *Νόμοι και συνήθειες*, όπως ήταν αρχικά γραμμένο/δακτυλογραφημένο, η λέξη ήταν *χροόντο*, πριν από τη μετέπειτα διόρθωση σε *χροά*. Έτσι, φαίνεται ότι το μεγάλο αρχείο «Χρόνος και γήρανση» είναι μια σειρά επεξεργασιών και επανεξετάσεων πάνω στα θέματα της κνοφορίας, της ωρίμασης και της γήρανσης των Ξωτικών, που θίγονται στο *Νόμοι και συνήθειες*,

και άλλα συναφή θέματα, υπό το πρίσμα της μεγάλης χρονικής διεύρυνσης των ετών Βάλιαν.

Στο θέμα της χρονολόγησης των κειμένων του αρχείου «Χρόνος και γήρανση», τα περισσότερα από τα οποία είναι παρόμοια, με σκοπό να ελαττώσω την επανάληψη μόνο και μόνο για να δικαιολογήσω την πιθανή χρονολογία τους, εάν απλώς δηλώνω ότι ένα κείμενο είναι «περίπου του 1959» χωρίς άλλες αποδείξεις, τότε η χρονολογία βασίζεται σε μία ή περισσότερες από τις εξής εκτιμήσεις:

1. Το κείμενο χρησιμοποιεί τη λέξη της Κουέννα *χροά* (πληθ. *χροάφ*), που αρχικά σημαίνει «σώμα». Δεν έχουμε αυτόνομη απόδειξη ότι η λέξη αυτή χρησιμοποιούνταν παρά μόνο μετά το δακτυλογραφημένο κείμενο Β του *Νόμοι και συνθήκες των Έλνταρ* του 1958 περίπου (βλέπε Χ: 141-143, 209, 304).
2. Το κείμενο χρησιμοποιεί το όνομα *Ίνγκαρ* για τον λαό του Ίνγκουε, που διαφορετικά απαντάται μόνο στο κείμενο 2 του *Ο Φίνγκουε και η Μίριελ* (πρβλ. Χ: 265, σημ. 10), όπου και τα δύο ανήκουν σε αυτό που ο Κρίστοφερ Τόλκιν δηλώνει ως «δεύτερη φάση» στην εξέλιξη του *Η ύστερη Κονέντα Σιλμαρίλλιον*, την οποία στη συνέχεια χρονολογεί στο «τέλος της δεκαετίας του 1950» (πρβλ. Χ: 199, 300).
3. Το χειρόγραφο οπτικά και το κείμενο από άποψη χαρακτήρα και περιεχομένου συμφωνεί με τα περισσότερα από τα άλλα κείμενα στο αρχείο «Χρόνος και γήρανση», συμπεριλαμβανομένων εκείνων που μπορούν να χρονολογηθούν με μεγαλύτερη βεβαιότητα γύρω στο 1959 από άλλες εσωτερικές και εξωτερικές ενδείξεις.

Τα κείμενα που παρουσιάζονται εδώ εμπίπτουν κυρίως σε τρεις φάσεις, βασισμένες σε μία προφανή εννοιολογική πρόοδο στην περίοδο κυοφορίας των Ξωτικών: στην πρώτη τα Ξωτικά κυοφορούν για 8 ή (πιο συχνά) 9 *λόαρ* (όπως ονομάζεται το ηλιακό έτος στην Κουέννα)· στη δεύτερη κυοφορούν για 1 *λόα*· και στην τρίτη και τελευταία κυοφορούν για 3 *λόαρ*. Οι δύο πρώτες από τις φάσεις αυτές χρονολογούνται είτε σίγουρα είτε πολύ πιθανά γύρω στο 1959 ή 1960· η τρίτη απαντάται σε ένα μοναδικό κείμενο που χρονολογείται από το 1965.

Τέλος, ενώ δίνω γλωσσάρι των όρων στο Παράρτημα II, υπάρχουν κάποιες λέξεις της Κουέννα που απαντώνται τόσο συχνά στο «Χρόνος και γήρανση», ώστε τις δίνω και εδώ για εύκολη αντιστοίχιση από τον αναγνώστη:

χρόα, πληθ. *χρόαρ*: σώμα.

φέα, πληθ. *φέαρ*: πνεύμα.

λόα, πληθ. *λόαρ*: έτος (Ήλιου), κυριολεκτικά ανάπτυξη.

γιεν, πληθ. *γιένι*: μακρύς χρόνος = 144 *λόαρ*.

I

ΤΟ ΕΤΟΣ ΒΑΛΙΑΝ

Τα δύο αυτά σύντομα κείμενα είναι γραμμένα με μαύρο κονδυλοφόρο πάνω σε δύο σκισμένα ημισέλιδα από δύο (διαφορετικές) αποδείξεις εβδομαδιαίων εξόδων του Κολεγίου Μέρτον. Ο Τόλκιν ήταν καθηγητής Αγγλικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στο Μέρτον από το 1945 έως τη συνταξιοδότησή του, το 1957. Το απόκομμα της απόδειξης που περιέχει το πρώτο κείμενο δεν φέρει ημερομηνία, αλλά η απόδειξη με το δεύτερο κείμενο ναι, και είναι η 27η Ιουνίου 1957.

Το πρώτο (γραμμένο πολύ βιαστικά) δείχνει ότι, όταν το έγραψε, ο Τόλκιν είχε αποφασίσει ότι ο κόσμος έπρεπε να είναι στρογγυλός και της ίδιας ηλικίας με τον ήλιο και το φεγγάρι, και επομένως έπρεπε να μεταχρονολογήσει την εκδοχή του «Στρογγυλού κόσμου» (C*)‡ στην *Αϊνουλιντάλη*, την οποία είχε γράψει το 1948 (X: 3). Πιθανότατα όμως προηγείται της αναθεώρησης των *Χρονικών του Άμαν* το 1951 περίπου, σύμφωνα με την οποία η διάρκεια ενός έτους Βάλιαν ελαττώθηκε από τα 10 ακριβώς ηλιακά έτη (όπως στο πρώτο

‡ Ο Τόλκιν είχε γράψει τρεις παραλλαγές της *Αϊνουλιντάλης*, A, B, C, όπως αναφέρει ο Κρίστοφερ Τόλκιν στη σελ. 3 του βιβλίου X, *Το δαχτυλίδι του Μόργκοθ*. (Σ.τ.Μ.)

κείμενο) σε 9,582 ηλιακά έτη (X: 50, και βλέπε X: 57-58, σημ. 17, και 59-60, §§ 5-10).

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Το *γιεν*, το οποίο είναι απλώς ένας τρόπος υπολογισμού, δεν έχει καμία σχέση με τη ζωή των Ξωτικών. Στο Άμαν αυτό εξαρτιόταν από τα έτη των Δέντρων, και μάλιστα από τις *ημέρες* των Δέντρων· στη Μέση-γη από τους κύκλους της ανάπτυξης, από άνοιξη σε άνοιξη, ή *λόαα*. Στη Μέση-γη ένα *λόα* μεγάλωνε ηλικιακά ένα Ξωτικό όσο ένα έτος των Δέντρων, αλλά στην πραγματικότητα ήταν 10 φορές μεγαλύτερο.

Ένα έτος των Δέντρων είχε 1.000 μέρες 12 ωρών = 12.000 [δεντρο]ώρες. Ένας χρόνος 365,250 ημερών των 24 ωρών έχει 8.766 ώρες. Τα έτη των Δέντρων έχουν 87.660. Εάν 12.000 [δεντρο]ώρες = 10 χρόνια της Μέσης-γης, κάθε δεντρο-ώρα = περίπου 7,3 ηλιακές ώρες = 7 ώρες και 18 λεπτά.¹

Πώς να διευθετήσουμε τον Ήλιο και τη Σελήνη;

Τα Ξωτικά δεν γνωρίζουν πώς φτιάχτηκε η Άρντα ή οι σύντροφοι του Άναρ ή οι [;συντροφικές] τους. Επειδή είναι δεμένα με τη ζωή της Άρντα (όχι της Έα) και όλη η *αγάπη* τους είναι για την Άρντα. Αν και [;εκ παραδόσεως] μπορεί να σκέφτονται [;το θέμα] και, καθώς έχουν εκπληκτική όραση, μπορούν να δουν στους ουρανούς πράγματα που εμείς δεν μπορούμε [;επειδή απαιτούνται] όργανα.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Χρόνος

Υπάρχουν δώδεκα δεντρο-ώρες σε κάθε ημέρα Βάλιαν και 144 ημέρες σε κάθε έτος Βάλιαν. Αλλά κάθε έτος Βάλιαν = 144 έτη Θνητών· συνεπώς 1 ημέρα Βάλιαν = 1 χρόνος Θνητών, και μία δεντρο-ώρα = 1 μήνας Θνητών περίπου. Ο χρόνος καταγράφεται (για τη χρήση των Θνητών) στη διάρκεια των ημερών των Δέντρων ως εξής: EB 100, Ημέρα B 136, Ώρα B 9 = ο 9ος μήνας του 136ου [ηλιακού] έτους του 100ού έτους Βάλιαν.²

Στη Μέση-γη αρχικά οι Κουέντι μεγάλωναν σε 144 έτη της Μέσης-γης (ή *γιεν*) όπως [οι θνητοί] σε 1 έτος της Μέσης-γης. Έτσι, όταν πήγαν στο Άμαν δεν ένιωσαν καμία διαφορά – αλλά όσοι έμειναν δεν άργησαν να καταλάβουν τον αναγκαίο ρυθμό της «θνητότητας» γερνώντας. Μετά τον Θάνατο των Δέντρων και την καταστροφή του Μπελέριαντ ο ρυθμός ήταν περίπου 12 χρόνια = 1 έτος της Μέσης-γης.

Τα Ξωτικά αφυπνίστηκαν το EB 1050 και έφτασαν στο Άμαν το 1133, ύστερα από 83 EB, χρόνος τον οποίο αυτά ένιωσαν σαν 83 χρόνια, αλλά στην πραγματικότητα ήταν 11.952 χρόνια της Μέσης-γης. Οι Άνθρωποι αφυπνίστηκαν το EB 1150 ή 100 EB αργότερα = 14.400 χρόνια της Μέσης-γης.³

Μπορούμε να δούμε ότι γύρω στο 1957 ο Τόλκιν είχε εισαγάγει μία νέα αντιστοιχία του 1 έτους Βάλιαν = 144 ηλιακά έτη (η διάρκεια του *γιεν* ή «μακρού χρόνου» των Ξωτικών), και έτσι επέκτεινε πολύ τον ηλιακό χρόνο των γεγονότων που κα-

ταγράφονται στα *Χρονικά του Βάλινορ* και των γεγονότων που ακολούθησαν και χρονολογούνταν σε έτη Βάλιαν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στα *Χρονικά του Βάλινορ* του 1937 περίπου, το έτος Βάλιαν υπονοείται ότι είναι, όπως εδώ, ακριβώς 10 ηλιακά έτη: «Οι Πρώτες Εποχές υπολογίζονται ως 30.000 [ηλιακά] έτη ή 3.000 έτη των Βάλαρ» (V: 118). Το ίδιο ίσχυε και στην πρώτη εκδοχή των *Χρονικών του Άμαν* του 1951 περίπου (X: 50, και βλέπε X: 57-8, σημ. 17).
2. Ο Τόλκιν έγραψε επακριβώς: «του έτους Βάλιαν 14.400», το οποίο είναι προφανές λάθος εκ παραδρομής.
3. Στα *Χρονικά του Άμαν* του 1951 περίπου, τα Ξωτικά αφυπνίστηκαν (όπως εδώ) το EB 1050 και έφτασαν στο Άμαν το EB 1132 (X: 71, 84), ενώ το EB 1500 δημιουργήθηκαν και ανέτειλαν για πρώτη φορά ο Ήλιος και η Σελήνη (X: 131)· με αυτή την πρώτη ανατολή του Ήλιου αφυπνίστηκαν οι Άνθρωποι (X: 130). Την εποχή που ο Τόλκιν δούλευε για (πρώτη) φορά τα *ΧρΑ*, το EB αντιστοιχούσε ακόμα σε 10 HE, οπότε οι Άνθρωποι αφυπνίστηκαν το $1500 - 1050 = 450 \times 10 = 4.500$ χρόνια μετά τα Ξωτικά. Εδώ, με το EB = 144 HE, οι Άνθρωποι αφυπνίστηκαν το $1150 - 1050 = 100 \times 144 = 14.400$ μετά τα Ξωτικά: υπερτριπλάσια αύξηση του χρόνου.

Επίσης, μπορούμε να επισημάνουμε ότι, αφού ώσπου να γράψει το κείμενο 2 ο Τόλκιν είχε αποφασίσει ότι ο Ήλιος και η Σελήνη ήταν ταυτόχρονοι με την Άρντα, η αφύπνιση των Ανθρώπων δεν είχε χρονική αντιστοιχία ούτε με την επιστροφή των Εξόριστων στη Μέση-γη ούτε με την πρώτη ανατολή του Ήλιου, και έτσι δεν τις αναφέρει καθόλου.

II

ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΣΤΟ ΒΑΛΙΝΟΡ

Το κείμενο αυτό καλύπτει και τις οχτώ σελίδες τεσσάρων αχαράκωτων φύλλων. Είναι γραμμένο καθαρά, με μαύρη πένα, με προσθήκες και κάποιες διορθώσεις με στυλό διαρκείας. Η πίσω πλευρά των περισσότερων φύλλων είναι γεμάτη με υπολογισμούς που δεν δίνονται εδώ. Το κείμενο χρονολογείται γύρω στο 1959.

Σε ένα αναθεωρημένο σχήμα – όπου ο Ήλιος και η Σελήνη αποτελούν πανάρχαιο κομμάτι της Άρντα, το οποίο υπήρχε πριν η Άρντα γίνει κατοικήσιμη – ο *βασικός χρόνος*, ακόμη και στο Άμαν, πρέπει να είναι το *ηλιακό έτος*, εφόσον αυτό κυβερνά όλη την ανάπτυξη, αργή, φυσιολογική ή γρήγορη. Η ηλιακή ημέρα όμως δεν είναι ανάγκη να τηρείται, αφού το Βάλινορ το σκέπαζε ένας θόλος.¹

Επομένως, η *βασική αντιστοιχία* του χρόνου Βάλιαν και του χρόνου Μέσης-γης (XB και XM) θα είναι:

1 Ημέρα Βάλιαν (ή ημέρα των Δέντρων) = 1 ηλιακό έτος

Όλοι οι πολλαπλασιασμοί ή οι διαιρέσεις τους γίνονται με το 12. Έτσι, ο μήνας Βάλιαν είχε 12 ημέρες Βάλιαν = 12 χρόνια, και το έτος Βάλιαν (ένα *μην*) είχε 12 μήνες Βάλιαν = 144 χρόνια.